

مجله‌ی مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز، مقاله‌ی علمی-پژوهشی
سال پانزدهم، شماره‌ی اول، بهار و تابستان ۱۴۰۳ (پیاپی ۲۹)، صص ۲۳۱-۲۶۰

تحلیل آموزه‌های تربیتی در داستان‌های برگرفته از کلیله و دمنه و مرزبان‌نامه در مجموعه آثار آذریزدی

وجیهه کریمی*

فرزانه حسن پوران**
حمزه محمدی ده‌چشمه***

چکیده

باتوجه به وسعت کاربرد داستان‌های برگرفته از کلیله و دمنه و مرزبان‌نامه در قصه‌گویی برای کودکان و نوجوانان در ایران، هدف پژوهش حاضر تحلیل آموزه‌های تربیتی این داستان‌ها در پرمخاطب‌ترین بازنویسی فارسی آن اثر مهدی آذریزدی بوده است. روش پژوهش از نظر هدف کاربردی و براساس ماهیت، آمیخته‌ی بهم‌تنیده بود و تحلیل محتوای کیفی و کمی به صورت موازی همگرا برای مجموع ۴۶ قصه از کلیله و دمنه و مرزبان‌نامه در مجموعه‌ی هشت‌جلدی قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب انجام

* استادیار علوم تربیتی دانشگاه پیام نور تهران، ایران vajihkarimi@pnu.ac.ir (نویسنده‌ی مسئول)
** دانشجوی کارشناسی‌ارشد روان‌شناسی تربیتی دانشگاه پیام نور، تهران، ایران hp.pouran990@gmail.com
*** استاد مدعو زبان و ادبیات فارسی دانشگاه پیام نور، تهران ایران mohammadi66@grad.kashanu.ac.ir

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۴/۴

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۱۰/۲۸

DOI: 10.22099/JCLS.2023.46533.1970

گرفت. تحلیل محتوای کیفی از نوع تلخیصی قیاسی بوده و مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های تربیت با مرور ادبیات پژوهش، شناسایی و پس از تأیید ۶۱ مؤلفه از سوی خبرگان، فهرست و ارسای برای انطباق محتوا با ساحت‌های یادشده به کار گرفته شد. روش شناخت مضامین براساس شناخت کلمات و عبارات مترادف یا تکراری، اصطلاحات، عبارات و واژه‌های کلیدی بود و به مضامین نهان و آشکار متن توجه شد. کدگذاری پس از مطالعه‌ی مکرر متن صورت پذیرفت و محتوا براساس وجوه مشترک با هر یک از مقولات اولیه و ثانویه تحلیل گردید. یافته‌ها نشانگر شناسایی ۳۹۰ آموزه‌ی تربیتی در مؤلفه‌های هفت‌گانه‌ی تربیت در این داستان‌ها بود و آزمون «خی دو»، وجود تفاوت بین میزان توجه به آموزه‌های تربیتی در داستان‌ها را تأیید کرد. رشد و تقویت عقلانیت و خردورزی، تربیت اجتماعی، اخلاقی، عاطفی و اقتصادی به‌ترتیب در مرکز توجه آموزه‌های تربیتی در محتوا بوده و برای تربیت در این ابعاد پیشنهاد می‌گردد؛ ولی به‌دلیل فقدان یا کمبود محتواهایی پیرامون تربیت جنسی و پس از آن تربیت سیاسی، این داستان‌ها برای تربیت کودکان در این دو بعد توصیه نمی‌شود.

واژه‌های کلیدی: آموزه‌ی تربیتی، تربیت، کلیه و دمنه، مرزبان‌نامه، مهدی آذریزدی.

۱. مقدمه

تربیت فرایندی پیچیده، مستمر و چندبعدی است که می‌تواند به بروز رفتارهای اجتماعی به‌هنگار محدود شود یا دربرگیرنده کلیه‌ی ساحت‌های وجودی انسان باشد و به ظهور اندیشه‌ها و نگرش‌های نوین یا رفتارهای نوپدید مطلوب، بیانجامد. ازاین‌رو، اندیشمندانی چون غزالی، تربیت را پس از پیامبری، شریف‌ترین اقدام دانسته و کانت آن را بزرگ‌ترین و دشوارترین مسئله‌ی آدمی عنوان کرده است. افلاطون نیز هیچ فنی را عالی‌تر و مقدس‌تر از تربیت عنوان نکرده و آن را کارکردی برای برانگیختن و گسترش حالات جسمی، عقلی و اخلاقی متربی در گستره‌ی استعدادهای مادرزادی بیان نموده است (رک. احمدی نوری و عیلولو، ۱۳۹۹: ۳۸). براساس نظر این اندیشمندان، تربیت آموختنی بوده و مجموعه آموزش‌های پنهان یا آشکاری که بتواند در فردی که تربیت می‌شود، تغییراتی پایدار،

تدریجی و پی‌درپی ایجاد کند و به گونه‌ای باشد که شخص تربیت‌شده را به کمال مطلوب نزدیک کند، آموزه‌ی تربیتی نام می‌گیرد (رک. رستمی‌نسب، ۱۴۰۱: ۲۶).

توجه به مقوله‌ی تربیت همان‌گونه که برای اندیشمندان حوزه‌ی تربیت اهمیت دارد، از سوی اندیشمندان ادب و زبان پارسی نیز مهم دانسته شده و آموزه‌های تربیتی در لفافه‌های ادبی در آثار منثور یا منظوم گنجانده شده است. در واقع داستان به خاطر داشتن اسلوب ساده، غیرپیچیده و فهمیدنی در بین دیگر انواع ادبی کاربرد درخور توجهی برای آموزش کودکان و نوجوانان داشته و نقل قصه‌های آموزنده متناسب با فرهنگ، ضمن بهبود یادگیری و برانگیختن هیجان‌های متعدد، تجربه‌های تازه‌ای را در اختیار کودکان قرار می‌دهد (رک. مرادیان و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۸۷). همچنین داستان در ساده‌ترین شکل، به آموزش اصول اخلاقی، اجتماعی کردن کودکان و پایبندی به قواعد و هنجارها اهتمام می‌ورزد. حکایت‌های کلیله و دمنه و *مرزبان‌نامه* در نسخه‌ی اصلی و بازنویسی شده، نمونه‌ای از این اندیشه‌ورزی ادیبان است. آنچه بیش‌ازپیش حکایات کلیله و دمنه را برای کودکان و نوجوانان جذاب ساخته، استفاده‌ی نویسنده از عنصر خیال است. نویسنده در توصیف‌ها و تعبیری که از مکان‌ها و شخصیت‌ها و اوضاع زمانه دارد، با قدرت تخیل این مهم را به انجام رسانده است. بهره‌گیری از حس زبان‌بخشی به حیوانات، همچنین وجود تشابه زیاد در داستان‌نگاری کلیله و دمنه با شیوه‌ی متداول داستان‌پردازی معاصر از دیگر ویژگی‌های کلیله و دمنه محسوب می‌شود (رک. حدادی و کمال‌الدینی، ۱۳۹۸: ۷۲). *مرزبان‌نامه* نیز از جمله شاهکارهای بلامناع ادب فارسی و مازندرانی در نثر مصنوع مزین است که می‌توان آن را سرآمد همه‌ی آن‌ها تا اوایل قرن هفتم دانست. در بسیاری از موارد *مرزبان‌نامه* از حد نثر مصنوع متداول، گذشته و صورت شعری دل‌انگیز یافته است (رک. رضایی، ۱۳۸۹: ۶۲). این دو مجموعه‌ی داستانی به دلیل محتوای غنی و به‌کارگیری ادبیات تمثیلی در زبان‌های مختلف با اقبال عمومی روبه‌رو بوده‌اند.

آذریندی نیز با اقتباس از کلیله و دمنه و *مرزبان‌نامه* و انتخاب داستان‌هایی که از منظر وی برای بچه‌ها مناسب بوده‌اند، دو جلد از مجموعه هشت‌جلدی *قصه‌های خوب برای*

بچه‌های خوب را به نگارش درآورد. وی بر این اعتقاد بود که گرچه اثرش همچون کتب درسی، راهنمای دانش و فن نیست؛ ولی فاقد مضامینی است که برای کودکان و نوجوانان بدآموزی داشته باشد و نتایجی کارآمد را به خواننده یا شنونده تلقین می‌کند. عارفی و شعبان‌زاده نیز در پژوهش خود بر روی دو داستان بازنویسی‌شده‌ی آذری‌یزدی باعنوان *قصه‌های مثنوی و قصه‌های عطار* بیان نموده‌اند که در حکایاتی که انتقال مسایل اخلاقی به مخاطب کمتر در مرکز توجه بوده، بازنویس به‌گونه‌ای آشکار، قصه را بازآفرینی نموده و درون‌مایه‌های اخلاقی به آن افزوده است (رک. عارفی و شعبان‌زاده، ۱۳۹۳: ۱۹). سادگی انشاء، پرهیز از بیان دروغ‌های تخیل‌انگیز و رعب‌آمیز، بهره‌گیری از نثر فارسی سالم، پرهیز از خیال‌بافی‌های جادویی و پیروی از سبکی که شیرین، گیرا و جذاب باشد، از ویژگی‌هایی است که این مجموعه‌ی داستانی را نزد مخاطبان فارسی‌زبان ارزشمند ساخته است. در بازنویسی داستان‌های *کلیله و دمنه* و *مرزبان‌نامه*، نویسنده علاوه بر رعایت اصول یادشده برای حفظ امانت‌داری به تبعیت از اصل مأخذ، غالباً به صراحت نکات را یادآوری کرده است.

باتوجه به محبوبیت عمومی و فراوانی کاربرد داستان‌های *کلیله و دمنه* و *مرزبان‌نامه* با بازنویسی آذری‌یزدی در مجموعه *قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب* و بهره‌گیری از این داستان‌ها به اشکال متعدد الکترونیکی، چاپی و صوتی در محتواهای درسی و غیر درسی کودکان و نوجوانان در ایران، مسئله‌ی پژوهش حاضر آن است که آیا در این اثر فقط به عرضه‌ی افکار و معانی پرداخته شده یا آنکه تربیت و هفت مؤلفه اخلاقی، عاطفی، اجتماعی، عقلانی، اقتصادی، جنسی و سیاسی در قالب آموزه‌های مشهود و مکنون در آن مطمح نظر واقع گردیده و می‌تواند با آموزش مجموعه‌ای از اصول و مرام به متربی، تغییراتی را در بینش، نگرش و ارزش‌های او ایجاد کرده و تربیت مطلوب و همه‌جانبه مخاطب را هموار سازد.

۲. مبانی نظری

مقوله‌ی تربیت از ابتدایی و اساسی‌ترین نیازهای زندگی بشر بوده و تمامی شئون و ساحت‌های حیات انسانی را دربرمی‌گیرد. در واقع تربیت، فراهم کردن زمینه‌ها و عوامل برای به فعلیت رساندن و شکوفاکردن کلیه‌ی استعدادهای انسان در جهت مطلوب است که معطوف به یک بعد نبوده و ابعاد متعدد عقلانی، عاطفی، اقتصادی، اجتماعی، جنسی، اخلاقی و سیاسی را دربرمی‌گیرد (رک. فاطمی و رجایی، ۱۴۰۱: ۷۵). این پیچیدگی و درهم‌تنیدگی ابعاد تربیتی، آموزش مستقیم و تک‌بعدی آن را دشوار ساخته و به‌کارگیری روش‌های غیرمستقیمی همچون داستان‌گویی را از گذشته‌های دور مرسوم ساخته است. به اعتقاد بسیاری از اندیشمندان، اساس تربیت کودکان را تربیت اخلاقی و عقلانی شکل می‌دهد. تربیت اخلاقی به معنای به‌کارگیری روش‌هایی برای پرورش فضایل و زدودن رذایل اخلاقی و تربیت عقلانی شامل مجموعه‌ای از رفتار یا تأثیرات عمدی و هدفدار مربی بر متری به‌منظور توسعه و رشد نیروی عقلانی است (رک. رضایی و همکاران، ۱۳۹۷: ۵۵). هدف تربیت اخلاقی و ارزشی، کمک به افراد برای تفکر پیرامون مسائل، درست و نادرست بودن امور و در پی آن تمایل به سمت خوب اجتماع بودن و نیز کمک به فرد برای رفتار به روش و منش اخلاقی و ارزشی است. در همین راستا طبق دیدگاه قرآن کریم و تفسیر المیزان توجه به مؤلفه‌های شناخت فواید صبر، میل به فضایل و دوری از رذایل، اخلاق‌آموزی، پابندی به قواعد و هنجارها در تربیت اخلاقی مدنظر است (رک. چگل، احمدی و کریمی، ۱۳۹۹: ۱۹۸). تربیت عقلانی نیز فعالیتی منظم و هدفمند به‌منظور شکوفاسازی نیروی فکر و اندیشه کودکان براساس مبانی حاکم بر فرایند تربیت است که با استفاده از روش‌های مناسب تربیتی تلاش دارد، فرد را با اراده آزاد و فعال به شکل درونی در روند تدریجی و مستمر عقل‌گرایی قرار دهد. به‌گونه‌ای که کودک با فکر و اندیشه‌ی خویش چیزی را بشناسد، باور کند، تصمیم بگیرد و به آن عمل کند تا درنهایت از طریق آن انسانی متفکر، مدبر و با بصیرت گردیده و امکان تحقق جامعه سالم و عقلانی را مهیا سازد (رک. بهیج‌قاری، ۱۳۹۷: ۶۸). از این رو تربیت عقلانی مؤلفه‌های تدبیر، عاقبت

اندیشی و مشورت با صاحبان تجربه را دربرمی‌گیرد. به نظر می‌رسد تربیت عقلانی و اخلاقی از اصلی‌ترین ابعاد تربیتی هستند که در بیشتر داستان‌ها مطرح‌نظر واقع می‌شود.

نوع دیگری از تربیت، تربیت جنسی است که طبق آخرین تعریف سازمان بهداشت جهانی، کلیه‌ی اقدامات به‌منظور رشد متعادل و مناسب غریزه‌ی جنسی از اوان کودکی را دربرگرفته و به تکامل رفتارهای جنسی، اجرای وظایف جنسی، تداوم و بقای نسل و رسیدن به آرامش کمک می‌کند (رک. یزدانی و سهرابی‌شگفتی، ۱۳۹۷: ۱۰۳). افزون‌بر آنکه تربیت صحیح این بعد، زمینه‌ی شناخت غریزه و جنسیت را در کنار دیگر ساحت‌های انسانی فراهم ساخته و با کمک به کنترل و هدایت غریزه‌ی جنسی، امکان تداوم نسل و پیشگیری از انحرافات و لغزش‌های جنسی و از همه مهم‌تر رشد و تعالی انسان را مهیا می‌نماید. فرهنگ و آموزه‌های اجتماعی از مهم‌ترین منابع شکل‌دهی این نوع تربیت هستند و از منظر فلاوند، احمدی و کشتی‌آرای به‌منظور تربیت صحیح جنسی در نظام آموزشی باید به مؤلفه‌های هویت‌یابی جنسی، بهداشت جنسی، رفتار صحیح جنسی، ایجاد رفتار و صفت‌های جنسی سالم، شناخت غرایز و ویژگی‌های جنسی، آشنایی با فرایند تولیدمثل، شناخت تفاوت‌های جنسی و شناخت رفتارهای طبیعی جنسی توجه گردد (رک. احمدی و کشتی‌آرای، ۱۳۹۹: ۱۲۷).

فرایند تربیتی دیگری که امکان آشنایی با مفاهیم مختلف زندگی گروهی، مزایا و محدودیت‌های زندگی اجتماعی، شناخت گروه‌های اجتماعی، ارزش‌ها، معیارها و قوانین حاکم بر آن‌ها را هموار می‌سازد، تربیت اجتماعی است. در این فرایند، هنجارها، مهارت‌ها، انگیزه، طرز تلقی و رفتارهای هر فرد شکل می‌گیرد تا ایفای نقش کنونی و آتی او در جامعه مناسب و مطلوب شناخته شود. از این‌رو تربیت اجتماعی به محوریت مسئولیت‌پذیری اجتماعی، همکاری، ایثار، عدالت‌محوری و ارتباط با دیگران قرار داد. ولی شکوفاسازی، هدایت و کنترل عواطف و احساسات و بهره‌گیری به موقع از آن‌ها در مسیر مطلوب، نیازمند تربیت عاطفی است. طبق آموزه‌های دینی و به‌خصوص سیره‌ی امام رضا(ع)، این تربیت در ابعاد احترام متقابل، حسن رفتار، همدلی کردن، محبت‌ورزی،

امیدداشتن و نترسیدن از قدرت‌های غیرخدایی تبیین‌پذیر است (رک. شریعتی و صحرائی، ۱۳۹۸: ۷۶).

پرورش فضایل، دانش و مهارت‌های مورد نیاز برای مشارکت سیاسی و آماده‌کردن اشخاص برای مشارکت آگاهانه در بازسازی جامعه، خود نیز تربیت سیاسی را شکل می‌دهد. اموری همچون تربیت شهروندان، گزینش رهبران سیاسی، ایجاد همبستگی سیاسی، حفظ قدرت سیاسی، اجتماعی کردن افراد برای نظام‌های سیاسی، نقد نظام سیاسی موجود و تربیت شهروندان جهانی، از جمله اهدافی است که برای تربیت سیاسی ذکر کرده‌اند. طبق دیدگاه رئالیسم اسلامی و نظریات تحول‌گرا در این حوزه، مؤلفه‌های مشتمل بر داشتن نگرش سیاسی، شرکت در نظرسنجی‌ها، انتخابات، مهین‌پرستی، آگاهی از مهین، استقلال، قانون‌مداری و عزتمندی اهمیت دارد (رک. یوسف‌زاده و شاه‌مرادی، ۱۳۹۹: ۲۰۲).

همه‌ی تلاش‌های آموزشی برای آماده‌سازی اقتصادی یادگیرندگان، سازمان‌دهی و مقابله با موقعیت‌های زندگی آینده در تربیت اقتصادی رخ می‌دهد. این آموزش‌ها به بهبود دانش، توانایی، مهارت، انگیزش و نگرش‌های اقتصادی منجر می‌شود و موجبات شکل‌گیری «دانش و مفاهیم اقتصادی» و «سواد و مهارت اقتصادی» لازم برای پاسخ‌گویی و مواجهه با مسائل و مشکلات اقتصادی در زندگی روزمره فرد را فراهم می‌کند (Anthony, Smith & Miller, 2014: 34). تربیت اقتصادی با مفاهیم و مؤلفه‌های اقتصادی همچون توجه به اهمیت و ارزش کارکردن، آشنایی با شیوه‌ی کسب درآمد، قناعت و مصرف بهینه در ارتباط است (ماهروزاده و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۰۲).

تمرکز بر اصول داستان‌گویی برای کودکان، بیانگر آن است که هیچ داستان مکتوب یا غیرمکتوبی را نمی‌توان یافت که به‌منظور تعلیم کودکان خلق شده باشد و حداقل به یکی از ابعاد تربیتی توجه نداشته باشد. به نظر می‌رسد هرچه داستان‌ها بتوانند ابعاد متعددی از آموزه‌های غیرمستقیم تربیتی را در خود جای دهند، ارزش آن‌ها افزایش یافته و غفلت از برخی مؤلفه‌های تربیت، رشد نامتوازن فرد و جامعه را به‌همراه خواهد داشت. در این راستا، بررسی میزان توجه به آموزه‌های تربیتی داستان‌های کلیله و دمنه و مرزبان‌نامه در

مجموعه‌ی داستانی پرتعدادار قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب هدف پژوهش حاضر قرار گرفته است.

۲. پیشینه‌ی پژوهش

صرف نظر از پژوهش‌هایی که با قدمت زیاد دو اثر ارزشمند *کلیده و دمنه* و *مرزبان‌نامه* را به‌طور کلی بررسی کرده‌اند؛ پژوهش‌های کمتری در سال‌های اخیر از منظر جزء‌نگر، محتوای این دو کتاب را کنکاش قرار کرده‌اند. سبزی‌پور و حسنی‌راد (۱۳۹۱) در مطالعه‌ی خود با بررسی برخی مؤلفه‌های تربیتی در متون تعلیمی کهن از جمله *کلیده و دمنه* و *مرزبان‌نامه* دریافتند که تعلیم مفاهیم مذهبی و اخلاقی از سن کودکی، احساس مسئولیت و ارزش قائل شدن برای تربیت، نقش دوست و استفاده از داستان و تمثیل و حکایت برای تربیت مهم‌ترین محاسن این داستان‌ها هستند. در مطالعه‌ی فولادی و همکاران (۱۳۹۹) ساختار *مرزبان‌نامه* و *کلیده و دمنه* مقایسه شد. طبق نتایج این پژوهش، برخلاف ادعای برخی که *مرزبان‌نامه* را تقلیدی از *کلیده و دمنه* می‌دانند؛ زیرساخت فکری *مرزبان‌نامه* براساس فلسفه‌ی مزدیسنا و جهان‌بینی ایرانی شکل گرفته و بر همین بنیاد، این اثر نه تنها تقلیدی محض از *کلیده و دمنه* نیست؛ بلکه تدوینی هدفمند و آگاهانه است. اکتاس و بلدآگ (۲۰۱۷)، نیز با تحلیل کیفی محتوای *کلیده و دمنه* به این نتیجه دست یافتند که با وجود آنکه *کلیده و دمنه* اثری کلاسیک، اخلاقی و سیاسی مربوط به ادبیات شرق است، ولی یکی از پشتیبان‌های سنتی طبقه‌بندی ارزشی تمدن غرب (یونسکو، روکیچ، شوارتز، اسپرانگر) محسوب می‌شود. در مطالعه‌ی معینی (۱۳۹۸)، ظرفیت‌های روانی و تمرکززدایانه‌ی باب هفتم *کلیده و دمنه* بررسی شده و توجه به مخاطب بزرگ‌سال در جایگاه مخاطب اصلی و توجه نویسنده به ذوق و درک و نیازهای مخاطب خردسال در آن وجود دارد. سرمدی و جنگی قهرمان (۱۳۹۸) نقش و کارکرد داستانی قهرمانان و اشارات را در آثار مهدی آذرین‌دی تشریح و تحلیل کرده و عنوان می‌کنند که در این داستان

1. Aktas & Beldag

های عامیانه ساختار متن در راستای نوعی تقابل قهرمان و شرور مشخص می‌شود و نقش قهرمانان داستان‌ها، مبارزه و سرکوب شخصیت‌های شیطانی و نقش تبهکاران است. بیرانوند و صحرازی (۱۳۹۸) نیز در تحقیقی با عنوان «تحلیل حل مسئله در کلیله و دمنه نصرالله منشی و مثنوی مولوی، بر اساس نظریه جان دیویی» دریافتند یکی از جذابیت‌های که باعث شده کلیله و دمنه ماندگار و به زبان‌های مختلف ترجمه شود، روش‌های متنوع برخورد با حل مسئله است. در بیشتر داستان‌های این کتاب مسائل به روش خلاقانه حل و فصل می‌شوند. همچنین شیخ‌لووند و مستعلی‌زاده (۱۳۹۵)، ده اصل مدیریتی برگرفته از کلیله و دمنه را در مطالعه خود شناسایی کرده‌اند. در مطالعه دیگری، باقری و خسروی (۱۳۹۶) تأثیر داستان‌های کلیله و دمنه را بر مهارت‌های تفکر انتقادی، استدلال و پرسشگری با استفاده از برنامه فلسفه برای کودکان بررسی کرده‌اند. نتایج گویای آن بود که استفاده از داستان و تأکید بر شخصیت‌های اخلاقی آن بر درونی‌کردن ارزش‌های اخلاقی تأثیر مثبت دارد. مدرس‌زاده و همکاران (۱۳۹۴) با بررسی ترجمه‌ی نصرالله منشی، اوضاع سیاسی و نهایتاً آشفته‌گی‌های دوران را علتی برای بیان دردها، دشواری‌ها و گرفتاری‌ها به زبان حیوانات عنوان کردند. به طوری‌که، مترجم به دلیل نابسامانی سیاسی کشور در دوره‌ی سلجوقی، اقدام به آموزش کشورداری با ادبیات تمثیلی کرده است. دهقان و سامانی (۱۳۹۳) نیز در پژوهشی با عنوان «مقایسه‌ی درون‌مایه‌ی اخلاقی حکایات کلیله و دمنه و داستان‌های هانس کریستین آندرسن»، پیام‌های اخلاقی و فرازهای ارزشمند، یکپارچگی داستان‌ها، تمثیل و توصیف و نثر زیبا را متذکر شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که پیام‌های اخلاقی حکایات کلیله و دمنه مبتنی بر محافظه‌کاری و حفظ منافع فردی و عمل‌گرایی قهرمان است که در هدایت فرد برای رسیدن به اهداف و امیال شخصی بسیار کارساز است. در مطالعه‌ی دیگری، بیدقی (۱۳۹۵) وضعیت نثر ادبیات کودک در سال‌های ۱۳۵۷-۱۳۲۰ را با تکیه بر آثار سه نویسنده‌ی بزرگ آن دوران یعنی عباس یمینی‌شریف، مهدی آذریزدی و صمد بهرنگی بررسی کرده و هر سه نویسنده را در ساحت ادبی دارای بیشترین هنرنمایی قلمداد کرده است. طبق پژوهش وی ضرب‌المثل

بیشترین صنعت ادبی استفاده‌شده‌ی آذربیدی بوده و در سطح فکری نیز آذربیدی به مباحث اجتماعی گرایش داشته است.

همان‌گونه که مشاهده شد، مرور تحقیقات پیشین بیانگر آن بود که علی‌رغم اهمیت توجه به آثار تربیتی داستان‌ها در فرهنگ‌های مختلف، وسعت کاربرد و مطلوبیت عمومی حکایت‌های کلیله و دمنه و *مرزبان‌نامه* با بازنویسی آذربیدی برای کودکان و نوجوانان در ایران، پژوهشی در راستای بررسی آموزه‌های تربیتی این داستان‌ها صورت نگرفته است. از این‌رو پژوهشگر تلاش داشته با تحلیل حکایت‌های این دو مجموعه‌ی داستانی در کتاب‌های قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب اثر آذربیدی این مهم را تحقق بخشیده و نتایج و پیشنهادات کاربردی را در اختیار والدین و متصدیان امور تربیتی قرار دهد. از این‌رو پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به سؤالات زیر بوده است:

۱. در داستان‌های برگرفته‌شده از کلیله و دمنه و *مرزبان‌نامه* در مجموعه آثار آذربیدی چه آموزه‌های تربیتی در ابعاد اجتماعی، اخلاقی، عقلانی، عاطفی، سیاسی، جنسی و اقتصادی برای کودکان وجود دارد؟

۲. چه تفاوت معنی‌داری بین میزان توجه به آموزه‌های تربیتی در داستان‌های برگرفته از کلیله و دمنه و *مرزبان‌نامه* در مجموعه آثار مهدی آذربیدی وجود دارد؟

۳. روش پژوهش

روش پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی، براساس ماهیت از نوع آمیخته‌ی بهم‌تنیده و از منظر شیوه‌ی استخراج و تحلیل داده‌ها، موازی همگرا بوده است. در این پژوهش ترکیبی محققان داده‌های کیفی و کمی را به‌صورت موازی همگرا استخراج و تحلیل کردند تا همگونی یافته‌ها نمایان گردیده و تطابق نتیجه‌گیری از این دو دسته یافته آشکار شود (رک. Creswell & Plano Clark, 2017: 91) منطبق با دیدگاه ریان و برنارد^۱ (۲۰۰۳) روش شناخت مضمون در پژوهش حاضر براساس شناخت کلمات و عبارات مترادف یا

^۱. Ryan & Bernard

تکراری، اصطلاحات و عبارات و واژه‌های کلیدی بوده و به مضامین نهان و آشکار متن، استنباط و استخراج معانی متن توجه شده است. همچنین رویکرد تحلیل محتوا در هر دو بخش کیفی و کمی، از نوع تلخیصی قیاسی بود. رویکرد تلخیصی شامل فرایندی است که از شناسایی و کمی کردن کلمات یا مضامین ویژه‌ی موجود در متن آغاز گردیده و در ادامه با هدف فهم چگونگی کاربرد این کلمات یا محتوای آن‌ها در متن اقدام به تحلیل محتوای آشکار و پنهان موجود در جملات می‌کنیم (اشتراس و کوربین؛ به نقل از افشار، ۱۴۰۱: ۱۴۷). در تحلیل محتوای قیاسی نیز مقولات و طبقات در پایان پژوهش به دست نمی‌آیند، بلکه محقق با مفروض گرفتن برخی تعاریف و تعمیم‌های برگرفته از ادبیات به عنوان طبقات، متن مدنظر را به صورت کیفی و کمی تحلیل می‌کنیم و به دنبال مصادیقی نهفته یا آشکار از مضامین در کل متن می‌گردیم (Shava, Hleza, Tlou and Mathonsi, 2021: 558). در تحلیل محتوای قیاسی طبقات از قبل شکل گرفته‌اند و محققان مصادق‌های آن طبقات را در متن جستجو می‌کنند (مؤمنی‌راد و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۹۰).

از این رو با توجه به قیاسی بودن رویکرد، مقولات اولیه و ثانویه (مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های تربیت) در انتهای پژوهش به دست نیامد، بلکه محققان با مرور نظریات پیشین و مفروض گرفتن برخی تعاریف و تعمیم‌های برگرفته از ادبیات، اقدام به شناسایی این مقولات کردند. سپس در ادامه به منظور بررسی همسانی درونی و روایی محتوایی و صورتی، مقولات اولیه و ثانوی از سوی همکاران محقق و کارشناسان این حوزه، بررسی و پس از حذف چهار مقوله‌ی اولیه، هفت مقوله‌ی ثانویه (مؤلفه‌ی تربیت) و ۶۱ مقوله‌ی اولیه (زیرمؤلفه‌ها) تأیید و فهرست‌وارسی نهایی تهیه گردید. این زیرمؤلفه‌ها برای تربیت اخلاقی شامل یازده مؤلفه (اخلاق‌آموزی، امانت‌داری، شجاعت‌آموزی، خیرخواهی، رازداری، صبرآموزی، پرهیز از دورغ‌گویی، انتقادپذیر بودن، وفای به عهد، میل به فضایل و دوری از رذایل، پایبندی به قواعد و هنجارها)؛ برای تربیت عقلانی ده مؤلفه (توانایی تصمیم درست و حل مسئله، سنجیدن قبل از سخن گفتن، تشخیص دوست خوب، توانایی قضاوت صحیح پرهیز از قضاوت عجولانه، خردورزی، تدبیر و عاقبت‌اندیشی، مشورت

با صاحبان تجربه، برنامه‌ریزی در امور، شناخت مشکل، شناخت کلیه راه‌حل‌ها)؛ برای تربیت عاطفی هشت مؤلفه (توانایی بخشیدن، داشتن امید، دوری از حسد، کنترل خشم، جرات‌آموزی، دوری از ترس، محبت‌آموزی، همدلی کردن)؛ برای تربیت اقتصادی هفت مؤلفه (آشنایی با قوانین معامله، آموزش و انجام صرفه‌جویی، فهم سرمایه‌گذاری، آشنایی با شیوه‌ی کسب درآمد، آشنایی با نحوه‌ی هزینه‌کرد، هزینه‌ی جاری، اهمیت و ارزش کارکردن)؛ برای تربیت اجتماعی ده مؤلفه (برقراری ارتباط با دیگران، ابراز عقیده، رعایت قوانین، احترام به دیگران، همکاری، مسئولیت‌پذیری، فداکاری و ایثار، تحمل آرای مخالف، عدالت، حفظ دوستی‌های مطلوب)؛ برای تربیت سیاسی هشت مؤلفه (دانش سیاسی، نگرش سیاسی، شرکت در نظرسنجی‌ها، آزادی انتخاب، آگاهی از اوضاع میهن، میهن‌پرستی، استقلال، جهاد و از خودگذشتگی برای آرمان‌ها)؛ و برای تربیت جنسی مشتمل بر هفت مؤلفه (هویت‌یابی جنسی، شناخت غرایز و ویژگی‌های جنسی، آشنایی با فرایند تولیدمثل، شناخت تفاوت‌های جنسی، شناخت رفتارهای طبیعی جنسی، رعایت بهداشت جنسی، آشنایی با قوانین رفتار جنسی) بود.

در گام بعد با توجه به هدف پژوهش، جلد اول و دوم مجموعه‌ی هشت‌جلدی کتاب *قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب* اثر آذریزدی که شامل قصه‌های *کلیله و دمنه* و *مرزبان‌نامه* بود با شیوه هدفمند انتخاب و مجموع ۴۶ قصه‌ی آن به‌طور موازی همگرا تحلیل محتوای کمی و کیفی شد. از این‌رو به‌منظور شناخت مضامین و آشنایی با عمق و محتوای داده‌ها در پژوهش حاضر، ابتدا متن داستان‌ها مطالعه و سپس مرور مکرر شد. در گام دوم در چارچوب تحقیق و براساس اهداف و سؤال‌های پژوهش، کدگذاری انجام شد. از فهرست طولانی کدهای استخراج‌شده، ۳۹۰ مفهوم آزاد براساس وجوه مشترک با هریک از مقولات اولیه و ثانویه، در زیرمؤلفه‌های مربوطه تربیت جای گرفت و از کدهای نامرتب با مقولات اولیه و ثانویه، صرف‌نظر گردید. به این ترتیب در بخش کیفی معانی بنیادین، مصادیق نهفته یا آشکار در کل محتوای متن مدنظر، جستجو و طبقه‌بندی شد. به‌منظور تأیید صحت و اعتماد‌پذیری داده‌های پژوهش در بخش کیفی، علاوه بر مطالعه‌ی

مکرر متن و مقایسه‌ی مستمر داده‌ها از سوی محققان، از کمک همکاران برای تجزیه و تحلیل، خلاصه‌سازی و دسته‌بندی اطلاعات همکار نیز استفاده شد. فراوانی‌های محاسبه‌شده توسط محقق نیز مجدداً از سوی همکاران به دقت بررسی، بازنگری و تأیید شد و در ادامه با اضافه کردن جداول فراوانی و محاسبه «خی دو» در بخش کمی، داده‌ها تکمیل گردید. ترکیب داده‌های کمی و کیفی در مرحله‌ی تفسیر نتایج اتفاق افتاد تا یافته‌ها از جامعیت بیشتری برخوردار گردند و به سؤالات پژوهش نیز پاسخ داده شود.

۴. یافته‌های پژوهش

به‌منظور بیان یافته‌های تحقیق در پاسخ به سؤال اول پژوهش مبنی بر اینکه: در داستان‌های برگرفته از کلیله و دمنه و مرزبان‌نامه در مجموعه آثار آذریزدی چه آموزه‌های تربیتی در ابعاد اخلاقی، اجتماعی، عقلانی، عاطفی، اقتصادی، جنسی و سیاسی برای کودکان وجود دارد؟ جدول‌هایی تهیه و مصادیق تحلیل کیفی محتوا، مقولات اولیه و ثانویه در جدول (۱) و فراوانی و درصد فراوانی هر یک از زیرمؤلفه‌های تربیت در ابعاد هفت‌گانه در داستان‌های مذکور در جدول (۲) تلخیص شد. از آنجاکه هریک از مقولات اولیه یا زیرمؤلفه‌ها، دارای فراوانی متعدد بوده و ۳۹۰ آموزه تربیتی از محتوا استخراج گردید، برای هریک از زیرمؤلفه‌ها به ذکر یک نمونه در این مقاله بسنده و در جداول ۱ و ۲ گزارش شد:

جدول ۱: نمونه ای از مصادیق و مقولات اولیه و ثانویه هر یک از مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های تربیت

مقولات ثانویه	مقولات اولیه (زیر مؤلفه‌ها)	نمونه ای از مصادیق زیر مؤلفه‌های تربیت
تربیت اخلاقی	شناخت فواید صبر	.. به خودش جواب می‌داد که: هر چه باشد می‌گذرد و اگر قرار باشد با یک ناراحتی از میدان در بروم و روحیه‌ی خود را ببازم هرگز به جایی نخواهم رسید (آذریزدی، ۱۴۰۰: ۲۲).
	اخلاق‌آموزی	شتر از مهربانی شیر شکاری خوشحال شد و از بزرگواری او تشکر کرد و مدتی در همان بیشه به سر برد می‌خورد و می‌خوابید و شیر را دعا می‌کرد (همان: ۹۶).
	شجاعت آموزی	به عقیده‌ی من حرف حق را باید گفت اگر یک نفر با تو دشمن می‌شود در برابر، تو چند نفر دوست حق پرست پیدا خواهی کرد (همان: ۶۵).

	امانت‌داری	دوست عزیز از این پیشامد خیلی متاسفم ولی حقیقت این است که آهن‌های امانتی تو را در گوشه انبار گذاشته بودم و در آن را قفل کرده بودم تا اینکه... (همان: ۶۰).
	رازداری	ای برادر یک موضوع هست که باید به تو بگویم؛ اما چون تو صادق و بی‌تجربه هستی، می‌ترسم نتوانی آن راز را پنهان داری و هم خودت و هم ما را به دردسر بیندازی (همان: ۶۰).
	پرهیز از دروغ‌گویی	.. اگر دیر جواب بدهی معلوم است که می‌خواهی دروغ بسازی و گرنه راست گفتن فکر لازم ندارد (همان: ۶۷).
	انتقادپذیر بودن	سنگ‌پشت گفت بسیار خوب خیلی از شما متشکر هستم که عیب مرا به من گفتید من سعی می‌کنم اخلاق خودم را اصلاح کنم قول می‌دهم آن‌طور که شما بگویید، رفتار کنم (همان: ۷۵).
تربیت اخلاقی	پایبندی به هنجارها	روباه گفت نه این اشتباه است اگر همه مردم مثل تو فکر کنند وازگواهی دادن خودداری کنند همیشه شناختن حقیقت دشوار می‌شود (همان: ۶۹).
	انگیزه‌ی درونی برای ...	دوستی مال دنیا همیشه مایه‌ی اختلاف است هر کس راستی و درستی را پیشه کند و چشم به مال مردم نداشته باشد خداوند به او پاداش خیر خواهد داد (همان: ۵۷).
	وجدان کاری	می‌خواهم به تو یادآوری کنم که خداوند همیشه کارهای ما را می‌بیند و می‌داند و... (همان: ۱۱۹).
	وفای به عهد	اما برای اینکه خیال تو راحت باشد به وجدان خود قسم یاد میکنم که من تا آخر عمر به دوستی و یکرنگی با تو وفادارم (همان: ۳۸).
تربیت عقلانی	توانایی تصمیم ...	من از امروز تدبیری به کار می‌برم که الاغ بتواند سر شش ماه امتحانی بدهد و آن‌ها را به تعجب و ا دارد و راضی کند برای اینکار... (همان: ۱۲۱).
	سنجیدن قبل از سخن گفتن	...شیر از این حرف تعجب کرد و حرفی نزد تا شتر جوابی بدهد و حقیقت معلوم شود (همان: ۶۸).
	تشخیص دوست خوب ما هرگز از دادمه بدی ندیده بودیم پس بهتر است که دوستی او و دوستی مان را نگه داریم (همان: ۱۰۵).
	فضاوت صحیح	گربه گفت: بله آن‌ها گربه‌های بدی هستند ولی اگر یکی کار بدی کرد که نمی‌شود گفت همه‌ی مردم بدند (همان: ۳۸).
	خردورزی تو خیال کردی تا شیر از دادمه رنجشی پیدا کرد می‌توانی تقصیر دادمه را بزرگ کنی و او را نابود کنی و فکر نکردی که شیر هم برای خودش فکر و تدبیری دارد و ... (همان: ۱۰۹).

	تدبیر و عاقبت اندیشی	... و برای خودش شده یک موش خوش‌گذران و دیگر هیچ غصه‌ای نداشت اما رسم دنیا این نیست که زحمت و راحتش همیشگی باشد(همان: ۸۵).
	مشورت با افراد پرتجربه	و چون احوال آدم‌ها، شهرها و آبادی‌ها را بهتر از همه می‌دانست روزبه‌روز نزد شیر عزیزتر شد شیر هر روز او را به حضور خود می‌پذیرفت و در کارها با او مشورت می‌کرد(همان: ۶۰).
	برنامه‌ریزی در امور	.. اما وقت کم است و صیادان ممکن است برسند و من هر بار بیش از دو سه ماهی نمی‌توانم ببرم (همان: ۷۰).
	شناخت مشکل	... می‌خواهم بروی و علت آن را محرمانه تحقیق کنی و نتیجه را به من بگویی (همان: ۶۴).
	شناخت کلیه راه حل‌ها	... و مجبور شدند فکر و چاره تازه کنند و به جای دیگری کوچ کنند(همان: ۱۰۹).
تربیت عاطفی	توانایی بخشیدن	اگر هم کسی درباره من کار بد یا فکر بدی کرده است بگوئید تا او را در حضور همه عفو کنم و همه بدانند که باید با هم مهربان باشیم... (همان: ۶۵).
	داشتن امید اما شخص عاقل آن است که ناامید نشود و حالا وقت این حرف‌ها نیست خواهش می‌کنم ... (همان: ۳۹).
	دوری از حسد	...ممکن است دیگران بر خوشبختی ما حسد ببرند و با حرف‌های خود ما را از هم دلسرد کنند (همان: ۴۹).
	کنترل خشم	... حرف ما این است که زود عصبانی می‌شوی. تا کسی چند کلمه بر خلاف میل تو حرف زد، می‌خواهی زود جوابش را بدهی نمی‌توانی خونسرد باشی و زبان خودت را نگه داری (همان: ۷۵).
تربیت عاطفی	جرات‌آموزی	اگر کسی از من ترس دارد تا او را جرات دهم تا آسوده باشد (همان: ۶۵).
	دوری از ترس	اگر امروز از یکی دور شدیم فردا با دیگری رفیق می‌شویم و رنج و سفر هم ترس ندارد چرا که عادت می‌شود و غم غربت هم به تماشای جهان می‌ارزد (همان: ۲۰).
	محبت‌آموزی	شیر، شتر را حاضر کرد و گفت: ای شتر بدان که من هرگز قصد بدی به تو نداشته ام (همان: ۶۷).
	همدلی کردن	شیر از این بابت ناراحت شد و چون آن‌ها را غمگین دید گفت: خیلی ناراحتم که شما را رنجور می‌بینم. درواقع غصه بی‌غذایی شما از غم بیماری خودم بیشتر است (همان: ۹۶).

تربیت اجتماعی	برقراری ارتباط	...نه این کار صحیح نیست چراکه همه جای دنیا همین‌طور است هر جا بروی تنها نیستی و ناچار باید با دیگران زندگی کرد و... (همان: ۶۲).
	ابراز عقیده	ولی بسیار تعجب می‌کنم که شما همه‌چیز را گذاشته‌اید و درخت را پرستش می‌کنید، آخر درخت که از خودش اراده‌ای و روح ندارد، چگونه از او مراد می‌خواهید (همان: ۱۷).
	رعایت قوانین	گفتند به تو ظلم کرده بود شکایت می‌کردی و حق خود را می‌گرفتی نه اینکه خودت با او دعوا کنی. پس دیوان و دربار را برای چه درست کرده‌اند (همان: ۱۱۵).
	احترام به دیگران	حالا که عیبی هم وجود نداشت اگر هم بود تو باید احترام بزرگ‌تر را نگه‌بداری و از خنده خودداری کنی (همان: ۹۹).
	همکاری	زاغ گفت چرا نمی‌توانیم تا وقتی که گروهی با هم یکدل و متحد هستند و برای فداکاری و همکاری حاضرند همه کار می‌توان کرد... (همان: ۴۴).
	مسئولیت پذیری	...من گوسفندها را نمی‌خورم؛ من همراه آن‌ها می‌آیم تا نگذارم حیوان درنده‌ای مثل تو به آن‌ها آزاری رساند (همان: ۸).
	فداکاری و ایثار	گرگ گفت من که خود حیوان درنده پرزوری هستم برای سپاسگزاری از مهربانی شما خود را فدا می‌کنم (همان: ۱۰۱).
	تحمل آرای مخالف	بنابراین معلوم است هر کسی عیب‌هایم را به خودم بگوید به من خدمت کرده است و از او ممنون خواهم شد (همان: ۶۵).
	عدالت	اگر هر چیزی به یک اندازه معلوم در جای خودش به کار برده شود عدالت و مساوات برقرار می‌شود (همان: ۱۵۲).
تربیت اجتماعی	حفظ دوستی های مطلوب	ناگهان به یاد نوازنده افتاد و در دل خود عهد کرد که اگر از شر این شاهین نجات یافت دیگر فکر جهانگردی را کنار بگذارد و نزد یار وفادار خود برگردد (همان: ۲۲).
تربیت اقتصادی	آشنایی با قوانین معامله	تیهو جواب داد: خانه در تصرف من است و تا موقعی که کسی با سند و مدرک مالکیت خود را ثابت نکند طبق قانون من مالک آن هستم (همان: ۵۴).
	فهم سرمایه گذاری	... آهن از همه چیز بهتر است و چون وزنش زیاد و قیمتش کم است کسی آن را نمی‌دزد، نه مثل پارچه آتش می‌گیرد و نه مثل جنس خوراکی فاسد می‌شود (همان: ۵۹).
	آشنایی با شیوه	... و گرفتارش می‌کنم و پوست نرم و لطیف او را به قیمت خوبی خواهم فروخت (همان: ۱۱۳).

	آشنایی با نحوه ی هزینه‌کرد	... بخشش کار پسندیده‌ای است ولی اسراف و خرج زیاد به خزانه زیان می‌رساند و دیگران هم در طمع می‌افتند (همان: ۱۱).
	آشنایی با هزینه جاری	به او یاد می‌داد که حساب دخل و خرج را باید نگاه‌داشت که چگونه می‌توان به مردم ناتوان کمک کرد تا... (همان: ۱۴۲).
	ارزش کارکردن	دهقان‌زاده که فریفته دوستان ناهل خود بود هم‌چنان وقت و مال خود را صرف می‌کرد؛ اندک‌اندک کارکردن را کنار گذاشت و نقدینه‌اش تمام شد (همان: ۱۴۹).
تربیت جنسی	هویت‌یابی جنسی	گوش بده آن چیزی که ما بر سر آن بحث می‌کردیم کلمه خنثی بود. خنثی یعنی انسان و حیوانی که نه نر باشد و نه ماده و ... (همان: ۱۰).
	نگرش سیاسی قبلا قول و قرارهای دوستی زیاد داشته‌اند، اما یک بهانه پیدا می‌شود که عاقلان بپسندند و به شما حق ندهند (همان: ۹۸).
تربیت سیاسی	شرکت در نظرسنجی‌ها	... و سرگذشت را تمام و کمال بشنوند و هر کس رای خود را بگوید و مجازات خرس معلوم شود (همان: ۷۰).
	آزادی	چون که زندگی کردن با ترس و نگرانی بسیار ناگوار است و اگر کسی از جان خود بیم داشته باشد، دیگر آزاد نخواهد بود و از خوراک و آسایش بهره‌ای نخواهد برد (همان: ۶۲).
	آگاهی از اوضاع میهن	... هیچ‌کدام نمی‌دانستند در جنگل‌شان چه اتفاقی افتاده و آیا صبح که از خانه و لانه بیرون می‌آیند سالم به خانه برمی‌گردند یا نه؟ (همان: ۱۳).
۷	-	مجموع

براساس یافته‌های تحلیل کیفی محتوا که نمونه‌ای از آن در جدول (۱) آورده شده است، تربیت اخلاقی از جمله محورهای مهم مؤلف بوده و آموزش شجاعت، صبر، امانتداری، رازداری، انتقادپذیری، وفای به عهد، داشتن انگیزه‌ی درونی برای انجام فضایل و دوری از رذایل، پایبندی به قواعد و هنجارها و پرهیز از دروغ‌گویی از مضامینی بوده که به صورت نهان یا آشکار در محتوای مدنظر اشاره گردیده است. در بررسی آموزه‌های تربیت عقلانی نیز به مؤلفه‌های اساسی توانایی تصمیم درست و حل مسئله، سنجیدن قبل از سخن گفتن، تشخیص دوست خوب، توانایی قضاوت صحیح پرهیز از قضاوت عجولانه، خردورزی، تدبیر و عاقبت‌اندیشی، مشورت با صاحبان تجربه، شناخت مشکل، برنامه‌ریزی در امور و شناخت کلیه‌ی راه حل‌ها پرداخته شده است. همچنین بر

زیرمؤلفه‌های اساسی توانایی بخشیدن، داشتن امید، دوری از حسد، کنترل خشم، جرات‌آموزی، دوری از ترس، محبت‌آموزی، همدلی کردن در تربیت عاطفی تأکید شده و در محتوا آمده است. در بررسی آموزه‌های تربیت اجتماعی به مؤلفه‌های اساسی برقراری ارتباط با دیگران، ابراز عقیده، رعایت قوانین، احترام به دیگران، همکاری، فداکاری و ایثار، مسئولیت‌پذیری، تحمل آرای مخالف، عدالت، حفظ دوستی‌های مطلوب توجه شده است. تحلیل محتوا در بررسی آموزه‌های تربیت اقتصادی در داستان‌ها نیز نشانگر آن بود که مؤلفه‌های اساسی آشنایی با قوانین معامله، آموزش و انجام صرفه‌جویی، فهم سرمایه‌گذاری، آشنایی با شیوه کسب درآمد، آشنایی با نحوه‌ی هزینه کرد، آگاهی و دانش نسبت به هزینه‌ی جاری، اهمیت و ارزش کارکردن در محتوا قرار گرفته است. ولی بررسی آموزه‌های تربیت جنسی و سیاسی کمتر در این داستان‌ها مدنظر بوده و در تربیت جنسی فقط به مؤلفه هویت‌یابی جنسی توجه شده و به سایر مؤلفه‌ها شامل شناخت غرایز و ویژگی‌های جنسی، آشنایی با فرایند تولیدمثل، شناخت تفاوت‌های جنسی، شناخت رفتارهای طبیعی جنسی، رعایت بهداشت جنسی و آشنایی با قوانین رفتار جنسی اشاره‌ای نشده است. بررسی آموزه‌های تربیت سیاسی نیز در داستان‌ها نشان داد که مؤلفه‌های اساسی نگرش سیاسی، آزادی، شرکت در نظرسنجی و آگاهی از اوضاع میهن مطمح نظر واقع شده است، ولی به سایر مؤلفه‌ها شامل میهن‌پرستی، استقلال، جهاد و از خودگذشتگی برای آرمان‌ها اشاره‌ای نشده است.

به‌منظور دستیابی به یافته‌های کمی محتوا، در ابتدا فراوانی و درصد فراوانی زیرمؤلفه‌ها مطابق جدول (۲) تهیه گردید:

جدول ۲: فراوانی و درصد فراوانی مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های تربیت

مؤلفه‌ها	زیرمؤلفه‌ها	فراوانی	درصد	زیرمؤلفه‌ها	فراوانی	درصد
تربیت اخلاقی	شناخت فواید صبر	۶	۱۱/۳۲	انتقادپذیربودن	۱	۱/۸۹
	اخلاق‌آموزی	۳	۵/۶۶	پابندی به قواعد و هنجارها	۵	۹/۴۳
	شجاعت‌آموزی	۱	۱/۸۹	انگیزه‌ی درونی برای انجام فضایل یا دوری از رذایل	۱۲	۶۴/۲۲
	امانت‌داری	۱	۱/۸۹	وجدان‌کاری	۵	۹/۴۳

۱۵/۱	۸	وفای به عهد	۱۸/۸۶	۱۰	رازداری	
			۱/۸۹	۱	پرهیز از دروغ‌گویی	
۱۴/۴۵	۹	قضاوت صحیح	۵/۹۴	۱۲	توانایی حل مسئله	تربیت عقلانی
۱۲/۳۷	۷۵	خردورزی	۳/۴۷	۷	سنجیدن قبل از سخن	
۱۰/۹۰	۲۲	تدبیر و عاقبت اندیشی	۱۴/۸۵	۳۰	تشخیص دوست خوب	
۸/۹۱	۱۸	شناخت مشکل	۳/۹۶	۸	مشورت با صاحبان	
۹/۹۰	۲۰	شناخت کلیه راه حل‌ها	۵/۰۰	۱	برنامه‌ریزی در امور	
۲/۲۲	۱	جرات‌آموزی	۳۱/۱۱	۱۴	توانایی بخشیدن	تربیت عاطفی
۸/۸۸	۴	دوری از ترس	۱۱/۱۱	۵	داشتن امید	
۱۱/۱۱	۵	محبت‌آموزی	۲/۲۲	۱	دوری از حسد	
۲۶/۶۶	۱۲	همدلی کردن	۶/۶۶	۳	کنترل خشم	
۸/۷۸	۵	مسئولیت پذیری	۱/۷۵	۱	ارتباط با دیگران	تربیت اجتماعی
۱۲/۲۹	۷	فداکاری و ایثار	۱۲/۲۹	۷	ابراز عقیده	
۵/۲۷	۳	تحمل آرای مخالف	۱/۷۵	۱	رعایت قوانین	
۲۲/۸۰	۱۳	عدالت	۱۷/۵۴	۱۰	احترام به دیگران	
۱۰/۵۲	۶	حفظ دوستی‌های مطلوب	۷/۰۱	۴	همکاری	
۸/۷۰	۲	آشنایی با نحوه‌ی هزینه‌کرد	۸/۷۰	۲	آشنایی با قوانین معامله	تربیت اقتصادی
۴/۳۴	۱	آشنایی با هزینه‌های جاری	۰	۰	آموزش صرفه‌جویی	
۴/۳۴	۱	آشنایی با اهمیت و ارزش کارکردن	۸/۷۰	۲	فهم سرمایه‌گذاری	
۲/۶۵	۱۵	آشنایی با شیوه‌ی کسب درآمد			--	
۰	۰	آشنایی با قوانین رفتار جنسی	۱۰۰	۱	هویت‌یابی جنسی	تربیت جنسی
۰	۰	شناخت غرایز و ویژگی‌های جنسی	۰	۰	آشنایی با فرایند تولیدمثل	

۰	۰	شناخت تفاوت‌های جنسی	۰	۰	رعایت بهداشت جنسی	
۰	۰	شناخت رفتارهای طبیعی جنسی				
۲۵	۲	آگاهی از اوضاع میهن	۰	۰	دانش سیاسی	تربیت سیاسی
۰	۰	میهن پرستی	۵/۳۷	۳	نگرش سیاسی	
۰	۰	استقلال سیاسی	۵/۱۲	۱	شرکت در نظرسنجی‌ها	
۰	۰	از خودگذشتگی برای آرمان‌ها	۲۵	۲	آزادی	
۱۰۰	۳۹۰				۶۱	۷

در تحلیل کمی از بین ۵۳ آموزه‌ی تربیت اخلاقی بیشترین توجه به مؤلفه‌های انگیزه‌ی درونی برای انجام فضایل و دوری از رذایل (دوازده آموزه) و پس از آن رازداری (ده آموزه) بوده و به زیرمؤلفه‌های امانت‌داری، انتقادپذیری، پرهیز از دروغ‌گویی و شجاعت آموزی (هرکدام یک آموزه) کمترین توجه شده است. از بین ۲۰۲ آموزه‌ی عقلانی، به زیرمؤلفه‌های خردورزی (۷۵ آموزه)، تشخیص دوست خوب (سی آموزه) بیشترین توجه بوده و کمترین توجه به مؤلفه برنامه‌ریزی در امور (یک مرتبه) بوده است. در تربیت عاطفی، بیشترین توجه به مؤلفه‌های توانایی بخشیدن (چهارده آموزه) و همدلی‌کردن (دوازده آموزه) بوده و کمترین توجه به مؤلفه‌های دوری از حسد و جرات‌آموزی (یک مرتبه) بوده است. بررسی تربیت اجتماعی در محتوای مذکور بیانگر آن بود که بیشترین توجه به مؤلفه‌های عدالت (سیزده آموزه)، احترام به دیگران (ده آموزه)، و کمترین توجه به مؤلفه‌های رعایت قوانین و برقراری ارتباط با دیگران (یک آموزه) بوده است. تحلیل محتوا در بررسی آموزه‌های تربیت اقتصادی در داستان‌ها نشان داد که بیشترین توجه به مؤلفه‌های آشنایی با شیوه‌ی کسب درآمد (پانزده آموزه) و کمترین توجه به مؤلفه آموزش و انجام صرفه‌جویی (صفر مرتبه) بوده است. همچنین در بررسی آموزه‌های تربیت جنسی در داستان‌ها نشان داد که در مجموع فقط یک مرتبه به مؤلفه‌های هویت‌یابی جنسی توجه

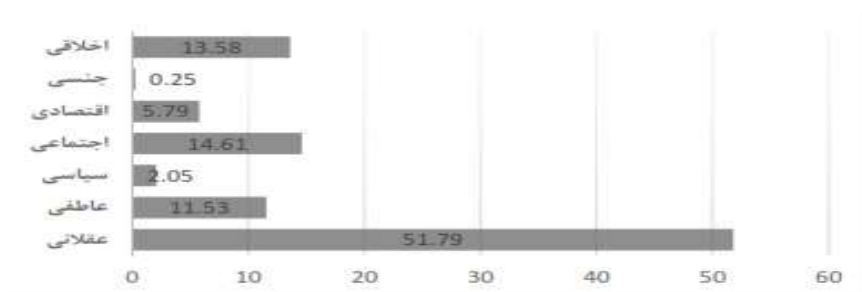
شده و به سایر مؤلفه‌های تربیت جنسی اشاره‌ای نشده است. بررسی آموزه‌های تربیت سیاسی نیز در داستان‌ها نشان داد که در مجموع هشت آموزه به مؤلفه‌های اساسی نگرش سیاسی (سه آموزه)، آزادی (یک آموزه)، شرکت در نظرسنجی‌ها (یک آموزه) و آگاهی از اوضاع میهن (دو آموزه) پرداخته و سایر مؤلفه‌ها آورده نشده است.

در پاسخ به سؤال دوم پژوهش مبنی بر اینکه بین میزان توجه به آموزه‌های تربیتی در داستان‌های برگرفته از کلیله و دمنه و مرزبان‌نامه در مجموعه آثار آذریزدی چه تفاوتی وجود دارد؟ به منظور بررسی تفاوت بین میزان توجه به هر یک از آموزه‌های هفت‌گانه تربیت در داستان‌های منتخب، آزمون «خی دو» (جدول ۳) و مقایسه‌ی فراوانی (نمودار ۱) صورت گرفت.

جدول ۳: نتایج آزمون «خی دو» برای مقایسه‌ی آموزه‌های تربیتی در محتوای داستان‌ها

سطح معناداری	Df	آماره خی دو
۰/۰۵	۶	۹۷۷۸/۵

نتایج حاصل از آزمون «خی دو» در جدول ۳ نشان داد که این آماره برابر با ۹۷۷۸/۵ بوده که با درجه‌ی آزادی شش و در سطح معناداری ۰/۰۵ نشانگر آن است که بین فراوانی مورد انتظار و مشاهده‌شده، تفاوت معناداری وجود دارد. یعنی علی‌رغم انتظار، میزان توجه به ابعاد هفت‌گانه تربیت یکسان نبوده و بین میزان توجه به آموزه‌های تربیتی در داستان‌های برگرفته از کلیله و دمنه و مرزبان‌نامه در اثر مؤلف تفاوت وجود دارد. در ادامه‌ی نتایج تحلیل محتوا درباره‌ی تفاوت در توجه به آموزه‌های تربیتی در نمودار (۱) آمد:

نمودار ۱: نتایج تحلیل محتوا درباره‌ی توجه به آموزه‌های تربیتی در هفت مؤلفه تربیت

براساس این مطالعه در مجموع ۳۹۰ آموزه تربیتی در ابعاد هفت‌گانه تربیت در آثار منتخب یافت شد. همان‌گونه که در نمودار (۱) نمایش داده شده است: بیشترین آموزه تربیتی توجه‌شده در محتوا، به‌ترتیب مربوط به تربیت عقلانی با ۲۰۲ آموزه (۵۱/۷۹٪)، تربیت اجتماعی با ۵۷ آموزه (۱۴/۶۱٪)، تربیت اخلاقی با ۵۳ آموزه (۱۳/۵۸٪)، تربیت عاطفی با ۴۵ آموزه (۱۱/۵۳٪) و تربیت اقتصادی با ۲۳ آموزه (۵/۸۹٪) بوده است. کمترین آموزه تربیتی نیز در محتوای مدنظر به‌ترتیب مربوط به تربیت جنسی با یک آموزه (۰/۲۵٪) و تربیت سیاسی با هشت آموزه (۲/۰۵٪) بوده است.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش تحلیل محتوای کیفی و کمی داستان‌های برگرفته از کلیله‌و‌دمنه و مرزبان‌نامه در مجموعه آثار آذریزدی از حیث آموزه‌های تربیتی مدنظر قرار گرفت. یافته‌های این پژوهش در پاسخ به سؤال اول تحقیق مبنی بر اینکه در داستان‌های برگرفته از کلیله‌و‌دمنه و مرزبان‌نامه در مجموعه آثار آذریزدی چه آموزه‌های تربیتی در ابعاد اخلاقی، اجتماعی، عقلانی، عاطفی، اقتصادی، جنسی و سیاسی برای کودکان وجود دارد، نشان داد که مؤلف به‌منظور تربیت اخلاقی مخاطبان تلاش داشته داستان‌هایی را برای ترغیب به امانت‌داری، رازداری، انتقادپذیری، شجاعت‌پروری، پرهیز از دروغ‌گویی، آموزش صبر، یادگیری وفای به عهد، میل به فضایل و دوری از رذایل و پایبندی به قواعد و هنجارها در محتوا قرار دهد و در این راستا بیشترین تأکید آذریزدی بر ایجاد تمایل به انجام فضایل، دوری از رذایل و پس از آن رازداری بوده است. در تبیین این نتیجه‌ی پژوهش حاضر می‌توان بیان کرد که داستان‌های مذکور به‌خوبی تربیت اخلاقی کودکان را پوشش داده و این مجموعه داستانی می‌تواند کودکان را در تفکر پیرامون درستی و نادرست امور، شناخت رفتارها، روش‌ها و منش‌های صحیح اخلاقی کمک کرده و در راستای رشد و تربیت اخلاقی کودکان مفید باشد. این یافته با نتایج مطالعه باقری و خسروی (۱۳۹۶) و دهقان و سامانی (۱۳۹۳) مبنی بر تأکید داستان‌های کلیله‌و‌دمنه بر

شخصیت‌های اخلاقی و تأثیر مثبت آن‌ها بر درونی‌کردن ارزش‌های اخلاقی، همسو بود. سبزی‌پور و حسنی‌راد (۱۳۹۱) نیز دریافتند که تعلیم مفاهیم مذهبی و اخلاقی از سن کودکی، ایجاد احساس مسئولیت در مخاطب و ارزش قائل شدن برای تربیت از مهم‌ترین محاسن این داستان‌ها هستند.

همچنین بررسی محتوی آشکار و پنهان متن در این مطالعه نشانگر آن بود که در بین ابعاد تربیت، نویسنده بر تربیت عقلانی تأکید کرده است و با بازنگری متن اصلی، آموزه‌های تربیت‌عقلانی همچون توانایی تصمیم‌گیری درست و حل مسئله، سنجیدن قبل از سخن گفتن، تشخیص دوست خوب، توانایی قضاوت صحیح پرهیز از قضاوت عجولانه، خردورزی، تدبیر و عاقبت اندیشی، مشورت با صاحبان تجربه، برنامه‌ریزی در امور، شناخت مشکل و شناخت کلیه‌ی راه حل‌ها را پررنگ‌تر ساخته است. براساس یافته‌های تحقیق بخش اعظم این آموزه‌ها درباره‌ی عقلانیت و خردورزی است. بیرانوند و صحرایی (۱۳۹۸) در پژوهشی همسو، یکی از علت‌های نگارش کتاب کلیله و دمنه را ایجاد مهارت برخورد و حل مسئله در موقعیت‌های پیچیده با روش‌های متنوع و خلاق بیان کرده است. دریکوند و همکاران (۱۴۰۰) نیز دریافتند که در کلیله و دمنه بیش از همه با شیوه‌های مقابله‌ای، مسئله‌دار مثبت، مؤثر و کارآمد روبه‌رو هستیم. از این رو براساس نتایج این پژوهش و تحقیقات مرتبط می‌توان بیان کرد که آشناکردن کودکان با موقعیت‌های چالش‌برانگیز، رشد و تقویت خردورزی و تربیت عقلانی از اهداف مدنظر نویسنده بوده و این نوع تربیت به‌عنوان رکن اساسی همه‌ی ابعاد تربیتی تلقی گردیده است؛ تا به واسطه‌ی تقویت این نوع تربیت، دانش، ژرف اندیشی و قضاوت پیرامون همه امور ارتقا یابد. در بین ۵۷ آموزه‌ی تربیت اجتماعی به مؤلفه‌های عدالت و احترام به دیگران، بیشتر توجه شد. در تبیین این یافته می‌توان بیان کرد که در این داستان‌ها، با نهادینه‌کردن آموزه‌هایی همچون آداب حضور در اجتماع و روابط اجتماعی به کودک، امکان رشد و نمو اجتماعی کودک، بهبود روابط و محبوبیت وی در جامعه را فراهم می‌سازند. ثمره‌ی آموزش این نوع تربیت در شکوفاکردن استعداد‌های مدنی و جمعی

کودک، شناسایی حقوق، وظایف و مسئولیت‌ها از سوی کودک به بهترین شکل، مسئولیت‌پذیری به خود و دیگران و تقویت عواطف مثبت در کودک آشکار می‌شود. این یافته نیز با نتایج پژوهش باقری و خسروی (۱۳۹۶) همسو بود.

در راستای آموزش تربیت عاطفی نیز مؤلف به صورت پنهان به برخی توانایی‌های عاطفی هیجانی همچون بخشیدن و همدلی کردن، کنترل خشم و جرات‌آموزی اشاره داشته که همگی جزء مهارت‌های زندگی مورد نیاز کودکان و نوجوانان محسوب می‌شوند. بنابراین نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که این مجموعه به خوبی توانسته آموزه‌هایی همچون کنترل هیجانات و سازگاری با محیط را به فراگیران آموزش دهد. همچنین به تقویت روابط عاطفی کودکان، بهبود توجه، تمایل و گرایش باورانه و تحول شخصیتی کودکان کمک کند. در بررسی پژوهش‌های پیشین پیرامون این دو مجموعه داستانی، نتیجه‌ای همسو یا ناهمسو برای تربیت عاطفی یافت نشد. همچنین براساس یافته‌های این پژوهش، در داستان‌های تحلیل‌شده، توجه کمی به مؤلفه‌های تربیت سیاسی شده است. این یافته با پژوهش مدرس‌زاده و همکاران (۱۳۹۴) که ترجمه‌ی نصرالله منشی را بررسی کرده‌اند، ناهمسو بود. این مغایرت را می‌توان این‌گونه تبیین کرد که گاهی پیام‌های مبتنی بر محافظه‌کاری با حفظ منافع فردی، در ترجمه یا بازنویسی از دست می‌روند. به نظر می‌رسد از آنجاکه یکی از کارکردهای آموزش، تربیت افراد در زمینه‌ی مشارکت همه جانبه در مسائل سیاسی، کمک به بهترشدن اوضاع سیاسی کشور و نهادینه‌کردن موضوعات سیاسی است، فقدان مؤلفه‌هایی همچون آزادی انتخاب، نبود تأکید بر ارزش‌هایی از قبیل استقلال، میهن‌پرستی، جهاد و از خودگذشتگی در محتوا از ارزش تربیتی اثر کاسته است.

براساس نتایج پژوهش حاضر، در بین زیرمؤلفه‌های تربیت جنسی نیز تنها به یک مؤلفه و آن هم هویت‌یابی جنسی در محتوا توجه شده و آموزه‌ای برای مؤلفه‌های شناخت‌گرایز و ویژگی‌های جنسی، آشنایی با فرایند تولید مثل، شناخت تفاوت‌های جنسی، شناخت رفتارهای طبیعی جنسی، رعایت بهداشت جنسی و آشنایی با قوانین رفتار جنسی

در محتوای مذکور دیده نشد. سبزی‌پور و حسنی‌راد (۱۳۹۱) نیز همسو با پژوهش حاضر دریافتند که تبعیض جنسیتی و توجه‌نکردن به تربیت دختران و نقش مادر در تربیت فرزندان، از درخور توجه‌ترین معایب این داستان‌ها است. به نظر می‌رسد گرچه آشنایی با برخی از مؤلفه‌های تربیت جنسی همچون آشنایی با فرایند تولید مثل و آشنایی با قوانین رفتار جنسی تعمداً در محتوای مطالعه‌شده گنجانده نشده و حذف انتخابی این محتوا برای کودکان و نوجوانان تا حدود زیادی صحیح است؛ ولی آشنایی با بعضی مؤلفه‌ها مثل کلیات تفاوت‌های جنسیتی و رعایت بهداشت اهمیت داشته و تغافل از آموزش این نوع تربیت از سوی والدین و مربیان، به دریافت اطلاعات ناصحیح از طریق سایر منابع اطلاعاتی نامعتبر منجر می‌شود. منظور اصلی از این تربیت، توانمندساختن فرد با ایجاد زمینه و بستر مناسب برای هدایت غریزه‌ی جنسی و مدیریت رفتار جنسی در چارچوب اعتدال، هماهنگ با هدف خلقت و هنجارهای جامعه است. بنابراین آموزه‌های این نوع تربیت باید متناسب با سن، فرهنگ و اعتقادات دینی از سوی افراد ذی‌صلاح و در حد نیاز به کودکان ارائه گردد. در بین آموزه‌های تربیت اقتصادی در محتوای داستان‌ها، تنها مؤلفه‌ای که به‌خوبی به آن توجه شده بود؛ آشنایی با شیوه‌ی کسب درآمد بوده و سایر مؤلفه‌ها همچون آشنایی با قوانین معامله، انجام صرفه‌جویی، فهم سرمایه‌گذاری و آشنایی با نحوه‌ی هزینه‌کرد، آشنایی با هزینه‌ی جاری، اهمیت و ارزش کارکردن تنها یک یا دو آموزه داشته‌اند. نظر به اینکه یکی از راه‌های مؤثر برای تحقق هدفهای تربیت اقتصادی و نهادینه‌کردن این مفاهیم در کودکان، بحث و گفتگو درباره‌ی این مفاهیم با استفاده از داستان و قصه است؛ کمبود آموزه‌های تربیت اقتصادی در این داستان‌ها پذیرفتنی نبوده و بر اساس نتایج این پژوهش نمی‌توان از داستان‌های برگرفته از کتاب کلیله و دمنه و *مرزبان‌نامه* به‌عنوان کتابی برای آموزش مفاهیم اقتصادی استفاده کرد.

درنهایت، تحلیل یافته‌ها در پاسخ به سؤال دوم پژوهش به کمک توزیع فراوانی و آزمون «خی دو» نشان داد که بین میزان توجه به آموزه‌های تربیتی در داستان‌های بررسی شده تفاوت معنی‌دار وجود دارد. یعنی علی‌رغم انتظار، میزان توجه به آموزه‌های

تربیتی در ابعاد هفت‌گانه تربیت، در داستان‌های تحلیل‌شده یکسان نبود و به برخی آموزه‌ها در حوزه‌ی تربیت عقلانی، اجتماعی، اخلاقی و عاطفی بیشتر توجه شده است. این یافته نیز با نتیجه‌ی پژوهش‌های فولادی و همکاران (۱۳۹۹)، بیدقی (۱۳۹۵)، بیرانوند و صحرایی (۱۳۹۸)، باقری و خسروی (۱۳۹۶)، مبنی بر تأکید بیشتر کتاب‌های کلیله و دمنه و *مرزبان‌نامه* بر مهارت‌های تفکر، استدلال، خردورزی، رفتارهای مطلوب اجتماعی و درونی‌کردن ارزش‌های اخلاقی همسو است. براساس یافته‌ها، پیشنهاد می‌شود حکایت‌های کلیله و دمنه و *مرزبان‌نامه* در کتاب‌های قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب، به‌منظور پرورش کودکان در ابعاد تربیتی عقلانی، اجتماعی، اخلاقی و عاطفی استفاده شود. همچنین در بین مؤلفه‌های اقتصادی، شیوه‌ی کسب درآمد در مرکز توجه این داستان‌ها بوده؛ از این‌رو بهره‌گیری از این داستان‌ها به‌منظور تربیت اقتصادی به‌همراه داستان‌های مکمل و دربرگیرنده‌ی سایر ابعاد تربیت اقتصادی توصیه می‌شود. ولی به دلیل فقدان محتوایی پیرامون تربیت جنسی و سیاسی برای آموزش، این مفاهیم چندان مناسب نبوده و از والدین و متصدیان تربیتی تقاضا می‌شود برای آموزش این دو نوع تربیت، به‌ویژه تربیت جنسی از راهنمایی کارشناسان و صاحب‌نظران حوزه‌ی تربیت جنسی استفاده کرده و در انتخاب کتاب‌های داستانی مناسب از نظرات آنان بهره‌مند شوند. در پایان باتوجه‌به تأثیر قصه‌گویی در تربیت موزون کودکان و علاقه‌مندی این رده‌های سنی به مطالعه‌ی کتاب‌های داستانی، پیشنهاد می‌شود به سنت دیرینه‌ی قصه‌گویی و استفاده‌ی بهینه از این ابزار در خانه و مدرسه توجه گردد و استفاده از قصه‌های ارزشمندی همچون آثار آذریزدی به جای داستان‌های بی‌محتوایی که ترجمه‌ای بوده یا برخی مواقع در کتاب راهنمای تربیت مربی آورده می‌شود، ترویج یابد. نظر به اینکه این مجموعه هشت جلدی داستانی، از پرتیراژترین و پرمخاطب‌ترین داستان‌های کودکان و نوجوان محسوب می‌گردد، پیشنهاد می‌شود سایر کتب این مجموعه نیز به دقت از منظر آموزه‌های تربیتی تحلیل شود. همچنین در بررسی ادبیات، پژوهشگران به شدت با فقر تحلیلی کتاب‌های داستانی، روبه‌رو بودند؛ از این‌رو باتوجه‌به ضرورت موشکافی در

محتواهای ادبی خصوصاً در گروه کودک و نوجوان، تحلیل محتوای کتاب‌های داستانی پرتیراژ توصیه می‌گردد.

منابع

- احمدی، علیرضا؛ نوری عیبلو، حمیدرضا. (۱۳۹۹). «بررسی جایگاه تربیت عقلانی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش». پویش در آموزش علوم انسانی، دوره ۶، شماره ۱، صص ۳۵-۴۹.
- آذریزدی، مهدی. (۱۴۰۰ الف). مجموعه داستانی قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب (کلیله و دمنه). تهران: امیرکبیر.
- _____ (۱۴۰۰ ب). مجموعه داستانی قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب (مرزبان‌نامه). تهران: امیرکبیر.
- اشتراوس، آنسلم؛ کورین، جولیت. (۱۴۰۱). مبانی پژوهش کیفی، فنون و مراحل تولید نظریه‌ی زمینه‌ای. ترجمه‌ی ابراهیم افشار، تهران: نی.
- باقری، خسرو؛ خسروی، زهره. (۱۳۹۶). «پژوهش تربیتی: چیستی و روش‌شناسی». نوآوری‌های آموزشی، دوره ۶، شماره ۱، ص ۲۱، ص ۷۶.
- بهیج‌قاری، عبدالله. (۱۳۹۷). مبانی، اهداف و روش‌های تربیت عقلانی جوانان. پایان‌نامه‌ی کارشناسی‌ارشد مجتمع آموزش عالی گرگان.
- بیدقی، فاطمه. (۱۳۹۵). بررسی وضعیت ادبیات کودک در نثر داستانی معاصر فارسی. پایان‌نامه‌ی کارشناسی‌ارشد دانشگاه تهران.
- بیرانوند، یوسف‌علی؛ صحرائی، قاسم. (۱۳۹۸). «بررسی و تحلیل حل مسئله در کلیله و دمنه‌ی نصرالله منشی و مثنوی مولوی براساس نظریه‌ی جان دیویی با تأکید بر داستان بوف و زاغ و شیر و نخجیران». پژوهش‌نامه‌ی ادبیات تعلیمی، سال ۱۱، شماره ۱، صص ۸۷-۱۰۶.

- چگل، معصومه و همکاران. (۱۳۹۹). «بررسی شیوه‌های اجتماعی کردن فرزندان: مورد مطالعه: شهر ایلام». فرهنگ ایلام، دوره‌ی ۲۱، شماره‌ی ۶۶ و ۶۷، صص ۱۸۶-۲۰۴.
- حدادی، زهره؛ کمال‌الدینی، سیدمحمدباقر. (۱۳۹۸). «تحلیلی بر بازنویسی قصه‌های کلیله و دمنه اثر مهدی آذرزیدی». فرهنگ یزد، سال ۱، شماره‌ی ۳، صص ۶۹-۸۴.
- دریگوند، فاطمه و همکاران. (۱۴۰۰). «بررسی شیوه‌های مقابله با مشکلات در کتب تعلیمی قرن ششم تا هشتم مطالعه‌ی موردی بوستان و گلستان، کلیله و دمنه و مثنوی». سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب)، سال ۱۴، شماره‌ی ۹، پیاپی ۶۷، صص ۱۲۱-۱۳۹.
- دهقان، علی؛ سامانی، معصومه. (۱۳۹۳). «مقایسه‌ی درون‌مایه‌ی اخلاقی حکایات کلیله و دمنه و داستان‌های هانس کریستین آندرسن». پژوهش‌نامه‌ی ادبیات تعلیمی، سال ۶، پیاپی ۲۴، صص ۵۹-۱۰۰.
- رستمی‌نسب، عباسعلی. (۱۴۰۱). آموزه‌های تربیتی در آیات قرآن کریم. کرمان: دانشگاه کرمان.
- رضایی، مهدی. (۱۳۸۹). «مرزبان‌نامه یادگاری از ایران عهد ساسانی». پژوهش‌های ادب عرفانی (گوهر گویا)، سال ۴، شماره‌ی ۱، پیاپی ۱۳، صص ۴۷-۶۸.
- رضایی، محمدجعفر و همکاران. (۱۳۹۷). «کارکردهای تربیت عقلانی از دیدگاه آیت‌الله جوادی‌آملی». پژوهش در تعلیم و تربیت اسلامی، دوره‌ی ۲۶، شماره‌ی ۳۸، صص ۵۳-۲۹.
- سبزی‌پور، امیر؛ حسنی‌راد، تورج. (۱۳۹۱). «بررسی برخی مؤلفه‌های تربیتی در متون تعلیمی کهن». سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب)، دوره‌ی ۵، شماره‌ی ۳، پیاپی ۱۷، صص ۱۹۵-۲۱۴.
- سرمدی، زینب؛ جنگی‌قهرمان، تراب. (۱۳۹۸). «نقش و کارکرد داستانی قهرمانان، شریران و یاریگران در قصه‌های آذرزیدی براساس نظریه‌ی پراپ». مطالعات زبان فارسی، سال ۲، شماره‌ی ۳، صص ۱-۳۸.

شریعتی، سیدصدرالدین؛ صحرائی، فاطمه. (۱۳۹۸). «بررسی نقش والدین در تربیت عاطفی کودک با بهره‌گیری از سیره‌ی امام رضا(ع)». فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی، سال ۱۰، شماره‌ی ۳۸، صص ۵۹-۸۰.

شعبان‌زاده، مریم؛ عارفی، اکرم. (۱۳۹۳). «دگرگونی درون‌مایه‌های عرفانی در بازنویسی‌های آذریزدی». کاوش‌نامه، سال ۱۵، شماره‌ی ۲۸، صص ۹-۳۸.

شیخ‌خلووند، فاطمه؛ مستعلی‌زاده، تهمینه. (۱۳۹۵). «بررسی اخلاق مدیریتی در کلیله و دمنه». پژوهش‌نامه‌ی ادبیات تعلیمی، سال ۸، شماره‌ی ۳۲، صص ۱۳۷-۱۶۰.

فاطمی، علی؛ رجایی، مرتضی. (۱۴۰۱). اصول، مراحل، عوامل و موانع تربیت. تهران: شهید کاظمی؛ من و کتاب

فولادی، یعقوب و همکاران. (۱۳۹۹). «مقایسه‌ی ساختار مرزبان‌نامه و کلیله و دمنه: با تکیه بر نمود اندیشه‌ی هند و ایران باستان». مطالعات شبه‌قاره، سال ۱۲، شماره‌ی ۳۸، صص ۱۷۷-۱۹۴.

قلاوند، زهره و همکاران. (۱۳۹۹). «شناسایی جایگاه برنامه‌ی درسی تربیت جنسی در نظام آموزشی». پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، سال ۱۷، دوره‌ی ۲، شماره‌ی ۴۰، صص ۱۱۱-۱۲۹.

ماهروزاده، طیبه و همکاران. (۱۳۹۸). «تأثیر داستان‌های کلیله و دمنه بر مهارت‌های تفکر انتقادی، استدلال و پرسشگری با استفاده از برنامه‌ی فلسفه برای کودکان». تربیت اسلامی، سال ۱۴، شماره‌ی ۲۸، صص ۹۵-۱۱۴.

مدرس‌زاده، عبدالرضا و همکاران. (۱۳۹۴). «رویکرد نصرالله منشی به ادبیات تعلیمی در دوره‌ی سلجوقی». پژوهش‌نامه‌ی ادبیات تعلیمی، سال ۷، شماره‌ی ۲۶، صص ۱۸۳-۲۰۶.

مرادیان، زهرا و همکاران. (۱۳۹۳). «اثربخشی قصه‌درمانی مبتنی بر کنش‌های اجرایی بر بهبود بازداري و برنامه‌ریزی دانش‌آموزان مبتلا به اختلال نارسایی توجه». روان‌شناسی مدرسه، دوره‌ی ۳، شماره‌ی ۲، صص ۱۸۶-۲۰۴.

معینی، فرزانه. (۱۳۹۸). «ظرفیت‌های روایی و تمرکززدایی‌ی باب هفتم کلیله و دمنه برای بازنویسی». *مطالعات ادبیات کودک*، سال ۱۰، شماره‌ی ۲، پیاپی ۲۰، صص ۱۰۳-۱۲۸.

مومنی‌راد، اکبر و همکاران. (۱۳۹۲). «تحلیل محتوای کیفی در آیین پژوهش: ماهیت، مراحل و اعتبار نتایج». *اندازه‌گیری تربیتی*، دوره‌ی ۴، شماره‌ی ۱۴، پیاپی ۱۴، صص ۱۸۷-۲۲۲.

یزدانی، سمیه؛ سهرابی‌شگفتی، نادره. (۱۳۹۷). «تأثیر آموزش تربیت جنسی بر هویت جنسی کودکان ۷ تا ۱۱ سال شهر شیراز». *مشاوره‌ی کاربردی دانشگاه شهیدچمران اهواز*، سال ۸، شماره‌ی ۲، صص ۹۸-۱۰۸.

یوسف‌زاده‌چوسری، محمدرضا؛ شاه‌مرادی، مرتضی. (۱۳۹۹). «تربیت سیاسی بر اساس ساحت اجتماعی‌سیاسی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش برای دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه‌ی اول». *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*، سال ۵، شماره‌ی ۱، پیاپی ۱۴، صص ۱۷۳-۲۰۶.

- Aktas, E. & Beldag, A. (2017). Kalila and Dimna as One of the Traditional Antecedents of Modern Classifications of Values, *International Education Studies*; Vol. 10, No. 3, doi:10.5539/ies.v10n3p46.
- Anthony, K.V. & Smith, R.C. & Miller, N.C. (2014). Pre service elementary teachers 'economic literacy: Closing gates to full implementation of the social studies curriculum. *The Journal of Social Studies Research*, 39 (1), 29-37
- Creswell, J. W. & Plano Clark, V. L. (2017). *Designing and Conducting Mixed Methods Research*, Edition third, SAGE Publication.
- Ryan, G. W. & Bernard, H. R. (2003). "Qualitative research: Techniques to Identify Themes", 769-802.
- Shava, G. H. & Hleza, F. & Tlou, S. and Mathonsi, E. (2021). Qualitative Content Analysis, *International Journal of Research and Innovation in Social Science (IJRISS)*, Vol. 5, Issue VII, 533-572.